

Marzena A. Ożarek

Egipska magia kolorów. Znaczenie kolorów używanych w produkcji amuletów i biżuterii w starożytnym Egipcie

Wśród starożytnych egipskich artefaktów, które przetrwały do naszych czasów, liczną grupę stanowią niewątpliwie biżuteria oraz amulety. Te ostatnie mogły występować samodzielnie, jako figurki bądź zawieszki lub występować jako element kompozycji naszyjników, pierścieni i innych rodzajów ozdób. Oglądając te, często niewielkich rozmiarów, misternie wykonane dzieła sztuki, niewiele osób zdaje sobie sprawę, że jednym z bardzo istotnych elementów był materiał z jakiego miały być one zrobione. Nie chodziło przy tym jedynie o walory artystyczne tych przedmiotów, ale o ich magiczną moc mającą wpływać na noszących je ludzi.

W wielu rozdziałach egipskiej *Księgi Umarłych*, poświęconych różnym typom amuletów, znajdują się dokładne instrukcje, co do materiału i koloru jaki miał im zapewniać określone magiczne funkcje. I tak, między innymi amulety w kształcie głowy węża i schematyczne przedstawianego serca – *ib*, powinny być z karneolu, skarabeusz sercowy z twardego zielonego lub czarnego kamienia, natomiast amulet przedstawiający prosty węzełek z tkaniny – *tit*, powszechnie nazywany węzłem Izdy, powinien być z czerwonego jaspisu, oko Horusa – *uadż* z zielonego kamienia, a kolumna *dżed* ze złota. Istota materiału, a przede wszystkim koloru, wynikała z jego własnej symboliki, na którą często składała się baczna obserwacja otaczającej starożytnych natury.

Najważniejszymi i najczęściej występującymi w biżuterii i amuletach kolorami były: zielony, czerwony, niebieski, czarny oraz złoty. Kolor zielony, jako kolor roślinności symbolizował nowe życie, odrodzenie oraz radość (Andrews 1994, p. 95). Z zielonego malachitu były pola podziemi, na których mogli przebywać jedynie błogosławieni zmarli (Lurker 1995, p. 243). Niebieski natomiast wiązano z niebem i życiodajnymi wodami Nilu, który w corocznym cyklu „odradzał się” umożliwiając roślinność (Andrews 1994, p. 73). Egipcjanie wierzyli również, że włosy bogów były z niebieskiego lapisu-lazuli (Ikram 2004, p. 90), co dodawało temu kolorowi dodatkową boską moc. Czerń zaś była symbolem płodności, regeneracji i odrodzenia,

ponieważ właśnie z czarnej ziemi po wylewie pojawiały się młode, zielone rośliny - nowe życie.

Inny charakter miał kolor czerwony, który kojarzono przede wszystkim z krwią i ogniem. Dlatego właśnie kolor ten symbolizował zarówno aspekty pozytywne, takie jak życie, energię, władzę, moc solarną (Ikram 2004, p. 90) i zwycięstwo (Lurker 1995, p. 66), jak i negatywne. W Egipcie o człowieku ogarniętym gniewem mówiono, że ma on „*czerwone serce*”, a przez powiązanie go z nie cieszącym się dobrą sławą bóstwem Setem, czerwony stał się oznaką zagrożenia i niebezpieczeństwa (Lurker 1995, p. 66). Często z materiałów w tym kolorze, robiono głowy i oczy ureuszy, kobr wieńczących królewskie nakrycia głowy, które plując ogniem miały w ten sposób ochraniać faraona przed wszelkimi niebezpieczeństwami.

Poza kolorem istotna i symboliczna była też twardość materiałów. Często w tekstach pojawia się określenie „z twardego kamienia”. Twardość wiązała się zarazem z trwałością, a co za tym idzie z wiecznością. Za jeden z najbardziej trwałych i niezniszczalnych materiałów uchodziło złoto – egipskie *nebu* (Germer 2001, p. 505). Wierzono, że „złoto było ciałem bogów” (Seidel 2001, p. 235), wiązano je ze słońcem i podobnie jak czerń, z regeneracją i powtórными narodzinami (Reeves 1998, p. 130). Ze względu na jego wytrzymałość, metaliczną plastyczność oraz silne magiczne znaczenie barwy i surowca, złoto było najbardziej odpowiednim materiałem do produkcji biżuterii, amuletów oraz innych przedmiotów. Jego niezwykła moc spływała na noszącą złoty przedmiot osobę, zapewniając jej niezniszczalność i wieczną ochronę (Desroches-Noblecourt 1980, p. 150).

W Egipcie często wykonywano biżuterię z różnych kolorów złota, uzyskanych poprzez domieszki innych metali, a zwłaszcza miedzi oraz srebra. Stop złota ze srebrem, egipski *dżam*, przez Greków został nazwany elektronem. Jednakże należy w tym miejscu podkreślić, iż do XX dynastii w Egipcie nie uzyskiwano elektronu sztucznie, tylko używano złota z dużą (20-40%) domieszką srebra, występującego naturalnie w przyrodzie (Lipińska 1977, pp. 73 -74).

W jubilerstwie egipskim poza złotem wykorzystywano też inne, mniej szlachetne metale: brąz, miedź, srebro, a nawet żelazo, które stanowiły bazę pod inkrustację innymi surowcami lub były po prostu tańszym zamiennikiem złota.

Do produkcji wyrobów jubilerskich w Egipcie wykorzystywano wiele różnych kamieni półszlachetnych, których symbolika wiązała się z opisanymi powyżej kolorami. Wśród nich spotykamy między innymi: lapis-lazuli, turkus, karneol, obsydian, amazonit, kwarc, aragonit, malachit, kryształ, czerwony jaspis, onyks, ametyst, hematyt, kalcyt, różne inne odmiany chalcedonu (**tab.1**). Często też drogie kamienie zastępowano szkłem i fajansem, stosowano również przezroczysty kwarc umieszczany na czerwonym pigmentie, który w ten sposób miał imitować karneol.

BARWY	KAMIENIE
Zielony	amazonit, chryzopraz (odm. chalcedonu), malachit, turkus, obsydian
Niebieski	lapis-lazuli, turkus
Czarny	onyks (odm. chalcedonu), hematyt, obsydian
Czerwony	karneol (odm. chalcedonu), jaspis (odm. chalcedonu), hematyt, obsydian
Bezbarwny	kryształ, kwarc, kalcyt
Biały	aragonit
Fioletowy	ametyst

Tab. 1. Kamienie półszlachetne i odpowiadające im barwy (Maślankiewicz 1982).

Dzięki stosowanym w Egipcie skomplikowanym technikom jubilerskim: odlew, granulacji, grawerowania, sztanowania, repusowania oraz inkrustacji, łączono ze sobą różnokolorowe materiały, tworząc piękne, ozdobne wzory.

Najwięcej przedmiotów wytworzonych w starożytności w Egipcie było ozdobione właśnie metodą inkrustacji, a zwłaszcza inkrustacji komórkowej. Polegała ona na przymocowywaniu prostopadle, cienkich paseczków metalu do grubszej blachy, w tak powstałe komórki wklejano różnokolorowe kamienie, szkło a czasem fajans, tworząc w ten sposób często bardzo skomplikowane wzory. W niektórych wypadkach na tyle inkrustowanego przedmiotu był ten sam wzór wygrawerowany, czyli wyżłobiony w metalu.

Wiele przedmiotów, zwłaszcza stanowiących wyposażenie grobowe, zrobionych było ze złotej blachy z wytłoczonymi detalami przedstawień. Wykonywano je zazwyczaj na dwa sposoby: przez ich sztanowanie i repusowanie. Obie techniki odróżniało przede wszystkim to, że używając pierwszego sposobu potrzebna była gotowa sztanca-tłocznia, na której znajdował się potrzebny wzór, natomiast drugi sposób polegał na wybijaniu wzoru w kawałku blachy, umieszczonej na plastycznym podkładzie, np. worku z piaskiem, przy pomocy małego młoteczka.

Najtrudniejszymi technikami złotniczymi były natomiast granulacja złotem, polegająca na przymocowywaniu drobnutkich granulek złota do dekorowanych przedmiotów, tworząc w ten sposób finezyjne wzory oraz splatanie cieniutkich drucików w łańcuszki i ażurowe motywy, czasem wypełniane kolorowymi, fajansowymi paciorkami lub kamieniami, bardzo popularne w okresie Średniego Państwa.

Opisane w niniejszym artykule kolory były dopełnieniem kształtu amuletów oraz biżuterii. Natomiast rodzaj i twardość surowca miała zapewnić trwałość i niezniszczalność noszącej go osobie. Wszystko to w połączeniu ze sobą nawzajem dodawało na pozór zwykłym przedmiotom niezwykłą magiczną moc.

Bibliografia:

Andrews C.

1994., *Amulets of ancient Egypt*, London

Desroches-Noblecourt Ch.

1980. *Tutanchamon*, Warszawa

Germer R.

2001. *Mumifikacja*, in: Schulz R., M. Seidel (eds.), *Egipt świat faraonów*, Warszawa, pp. 458-470

Ikram S.

2004. *Śmierć i pogrzeb w starożytnym Egipcie*, Warszawa

Lipińska J.

1977. *Cywilizacja miedzi i kamienia. Technika starożytnego Egiptu*, Warszawa

Lurker M.

1995. *Bogowie i symbole starożytnego Egiptu*, Warszawa

Maślankiewicz K.

1982. *Kamienie szlachetne*, Warszawa

Reeves N.

1998. *Tutanchamon*, Warszawa

Seidel M.

2001. *Tutanchamon-złoty faraon*, in: Schulz R., M. Seidel (eds.), *Egipt świat faraonów*, Warszawa, pp. 229-241